

**DOSTOYEVSKI’NİN “İNSANCIKLAR” ROMANINDA
“SIRADAN İNSAN” FİGÜRÜ**

**“ORDINARY MAN” FIGURE IN THE NOVEL TITLED
“POOR FOLK” BY DOSTOEVSKY**

Yrd. Doç. Dr. İ. Murat ÇAKMAKÇI*

Özet

19. yüzyıl Rus yazarlarından Dostoyevski'nin ilk romanı (1846). İlk Rus toplumsal romanı sayılır. Romanın ana teması diğer Dostoyevski romanlarında olduğu gibi "acıma" dır. Eserin ortaya çıkışı ilginçtir:Yazar eseri bitirir bitirmez bir arkadaşına (Grigoroviç) okutur, o da eserden o kadar etkilenir ki romanı hemen gecenin bir yarısı döneminin önemli şairlerinden Nekrasov'a götürür. Romanı "başyapıt" olarak tanımlayan Nekrasov, ertesi gün romanın el yazmalarını yakın arkadaşı ve döneminin saygın eleştirmenlerinden Belinski'ye götürür. Belinski de romanı kısa sürede okur ve roman hakkında şunları yazar:İki gündür kendimi bu kitaptan uzaklaştıramıyorum. Yeni bir yazar, yeni bir yeteneğin kalemi bu; onu tanımıyorum, kimdir, neye benzer bilmiyorum ama bu roman Rusya'da hayatın sınırlarını öyle kahramanlara veriyor ki bize, bundan önce hiçbir yazar bu kadarını düşlerinde bile göremezdi...Rusya yeni bir Gogol kazandı" .Olaylar o kadar hızlı gelişir ki Dostoyevski bile buna şaşırır. Roman Dostoyevski'nin büyük umutlarıyla yayımlanır ve Dostoyevski bir anda tanınan bir yazar durumuna gelir. Böylece daha ilk eserinde başarıyı yakalar.İnsancıklar, mektup-roman tarzında kaleme alınmış kısa ve toplumsal içerikli bir romandır. Dostoyevski'nin acıma duygusu daha bu ilk eserinde bile belirgindir. Roman, yaşlı bir katibin küçük bir kıza olan aşkını ve bu kıza karşı gösterdiği saygınlık çabalarını konu alır. İnsancıklar Dostoyevski'nin ilk yapıtı olmasına rağmen en önemli romanlarından biri sayılır.

Anahtar Kelimeler: Rus Edebiyatı, Dostoyevski, İnsancıklar, sıradan insan

Abstract

Poor Folk (Russian: Бедные люди, Bednye Lyudi), sometimes translated as Poor People, was the first novel by Fyodor Dostoevsky, which he wrote over the span of nine months. First published in 1845, it was

* Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

lauded by the influential critic Belinsky as being socially conscious literature, who (among others) hailed him as the new Gogol.¹ However, Dostoevsky broke with him shortly thereafter. This book was partly inspired by Nikolai Gogol's short story The Overcoat, whose male protagonist is also a copy clerk. This novel is written in the form of letters of correspondence between the two main characters. Like "The Overcoat", the novel gives a profound account of the lives of low income Russians in the mid-nineteenth century. Poor Folk is an epistolary novel -- that is, a tale told as a series of letters between the characters. And oh, what characters these are! Makar Dievushkin Alexievitch is a copy writer, barely squeaking by; Barbara Dobroselova Alexievna works as a seamstress, and both face the sort of everyday humiliation society puts upon the poor. These are people respected by no one, not even by themselves. These are folks too poor, in their circumstances, to marry; the love between them is a chaste and proper thing, a love that brings some readers to tears. But it isn't maudlin, either; Fyodor Dostoevsky has something profound to say about these people and this circumstance. And he says it very well. When the book was first published a leading Russian literary critic of the day -- Belinsky -- prophesied that Dostoevsky would become a literary giant. It isn't hard to see how he came to that conclusion, and in hindsight, he was surely was correct.

Key Words: Russian Literature, Dostoyevsky, Poor Folk, ordinary people.

*Ah, niçin kuşlar kadar hür değilim?
Beni duvarlar arasına esir eden
Bu bağlardan nasıl kurtulacağım?
Daha bunun gibi birtakım hoyratça fikirler...*

Neyse, geçelim bunları...

Nemize lazım!?

F.M.Dostoyevski

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski 30 Ekim 1821 de Moskova'da dünyaya gelir. Annesi varlıklı sayılabilecek bir tüccarın kızı, babası ise yoksullar hastanesinde görev yapan askeri bir doktordur. 1812' de Napolyon'a karşı savaşan Rus askerlerinin yaralarını sarmış olan babası, karısına eziyet çektiren, çocuklarının mum gibi durmasını isteyen, dediğim dedik, sert ve aksi bir adam; annesi ise babasının aksine hisli ve sakin bir kadındır. Varlıklı sayılabilecek bir

büyükbabaya, evlenirken hatırı sayılır bir drahomayla gelen anneye rağmen Dostoyevski'nin ailesi asla sıkıntıdan kurtulamamışlardır. Öyle ki babasının hizmet gördüğü yoksullar hastanesinin avlusundaki bir evceğize sığındıkları halde yinede kıt kanaat yaşıyor, yoksulluk içinde yüzüyorlardı. Ailenin ikinci erkek çocuğu Dostoyevski, dış dünya ile ilişiği kesilmiş bir halde arkadaşsız, tecrübesiz ve hürriyetsiz büyüyordu. İlk eğitimini ailesinden almış, babasından Fransızca ve Latince öğrenmişti. A sosyal yaşantısı ve baba baskısına rağmen hiçte pısrık, çekingen, melek huylu bir çocuk değildi. Evde iskambil oynarken hileye kaçmasını biliyor, babasının yasak etmesine rağmen koğu hastalarıyla konuşmaktan çekinmiyordu. Babasının bütün aksiliğine ve kötü huyluluğuna rağmen Dostoyevski'yi dayak cezası uygulandığı için, okula yazdırmak istemeyişi ve bunun yerine özel bir öğrenci yurduna yerleştirilişi garip ama gerçektir. Genç Dostoyevski yerleştirilmiş olduğu özel öğrenci yurdunda hem yurdun şartlarına alışmaya çalışıyor, hem derslerine yetişiyor, hem de harıl harıl Walter Scott'u, Dickens'i, George Sand'ı, Hugo'yu ve Puşkin'i okuyordu. Dostoyevski'nin yurt hayatı tam bir alışkanlığa dönüşeceği sırada, 1837 şubatında, otuz yedi yaşındaki annesinin veremden öldüğü haberi aldı. Bu haber Dostoyevski'yi âdeta yıkmış, ne yapacağını bilemez hale getirmişti. Çünkü annesi olmadan babasının ailelerini bir arada tutabilecek özveriyi gösterebileceğinden kuşkuluydu. Korktuğu da kısa sürede başına geldi. Karısını kaybeden babasının kendisini ve ağabeyini Petersburg'taki Askeri İstihkam Okulu'na yazdırma kararını çaresizce kâbul etmek zorunda kaldı. Oysa ki daha o zamanlarda bile edebiyata ve yazmaya olan düşkünlüğünü keşfetmiş, yüreğini, aklını disiplin altına sokacak hiçbir mesleği gözü görmüyordu. Bütün bunlara rağmen babasının kararını uygulayacak ve 1843 yılında okulunu başarıyla bitirecekti. O yıllarda Dostoyevski'yle birlikte okuyan arkadaşlarının yanında ise sessizliği ile anılacaktı. Okulun bitmesinin hemen ardından asteğmen rütbesiyle Petersburg'daki İstihkam Müdürlüğü Hizmetine' giren Dostoyevski , bu sırada babasını da yitirmişti. Kendi toprak köylüleri tarafından öldürülen babasının ölümü de onu etkilemiş, yaşamı boyunca çevresinde kaba, alkolik, zalim biri olarak tanınan babasının ölümünü bu nedenlere bağlı haklı bir ölüm olarak düşünmüştür. Yoksulluk, annesinin ölümü, yatılı okullar, kaba, alkolik, zalim ve kendi toprak köylüleri tarafından öldürülmüş bir baba, bu ve buna benzer olaylar karşısında sağlığını iyiden iyiye yitiren Dostoyevski ilk sara krizlerini yaşamaya başlamış ve ölümüne kadar bu sara nöbetlerinin ne zaman geleceğine dair sıkıntıyı bütün ruhunda duyumsamıştır. Askeri mühendis olarak girdiği İstihkam Müdürlüğü'nde bir yıl bile kalmadan istifa eden Dostoyevski ilk eserini, *İnsancıklar*'ı yazmaya koyuldu. Tamamlanan eserin el yazması müsveddelerini okuyan şair Nekrasof, devrin ünlü edebiyat eleştirmeni Belinski'ye koşarak: "Yeni bir Gogol doğdu" müjdesiyle eseri Rus Sainte-Beuve'üne sundu. Yazarın toplum meseleleriyle ilgilenmesi gerektiği fikrini savunan Belinski, kendi görüşüne uygun bir eserle karşılaştığı için *İnsancıklar*' ı övdü. Belinski kendi görüşüyle örtüşen bu eser için coşkuyla "Toplumcu romanın bizdeki ilk örneği bu romandır" diyordu. *İnsancıklar*, mektup-roman tarzında kaleme alınmış kısa ve toplumsal içerikli bir romandır. Dostoyevski'nin "acıma" duygusu daha bu ilk

eserinde bile belirgindir. Roman, yaşlı bir katibin küçük bir kıza olan aşkını ve bu kıza karşı gösterdiği saygınlık çabalarını konu alır. İnsancıklar Dostoyevski'nin ilk yapıtı olmasına rağmen en önemli romanlarından biri sayılır. Romanın ana teması diğer Dostoyevski romanlarında olduğu gibi "acıma" duygusudur. Eserlerinde iki dünya savaşı arasında yaşayan bir kuşağı rahatsız eden ahlaksal, dinsel, siyasal konuları etkileyici bir dil ve ustalıklı dile getirmiştir. Roman kahramanları genellikle kötü yaşam koşullarında yaşayan insanlardır. Bu roman kişileri birbirinden farklı uç düşüncelerle zamanın Rusya'sını politik , sosyal ve ruhsal analizler yoluyla incelerler. Gözlemlerinin keskinliği, ayrıntılara verdiği önem, karmakarışık yaşamından çıkardığı sağlam karakterleri ve roman kurgulamadaki ustalığıyla Avrupa'da ve ülkesinde kendisinden sonra gelen hemen tüm yazarlar üzerinde etkili oldu. Bunlar arasında Alman Edebiyatının önde gelen yazarlarından Hermann Hesse, Franz Kafka, Alman filozof Friedrich Nietzsche, Fransız yazar Marcel Proust ve Amerikalı yazar Ernest Hemingway yer alır. 20. yy yazarları arasında Dostoyevski kadar etkileri çok geniş alanlara yayılmış başka bir yazar yoktur (çok az Dostoyevski karşıtı vardır : Vladimir Nabokov, Henry James, Joseph Conrad ve D.H Lawrence bunlar arasındadır). Batılı ülkelerin edebiyat ve düşün yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Birçok aydın kendisini Varoluşçuluk akımının temel kaynaklarından biri sayar.

1843 yılında Fredrick Engels, Avrupa edebiyatında "tam bir devrimin" gerçekleşmiş olduğunu ifade eder.¹ Kendisi şöyle yazmıştır: "Eskiden romanların ana kahramanları olan kralların ve prenslerin yeri, fakir adam yani hayatı ve kaderi, ihtiyaçları ve acıları olan romanların ana maddesini oluşturan yoksul sınıf tarafından yavaş yavaş ele geçirilmektedir".² Fyodor Dostoyevski bu sıralarda, böyle bir "sıradan insan" (yazarın kendi ifadesidir) hakkında gerçekçi bir hikaye olan *İnsancıklar* (1846) adlı romanı yazmayı seçmiş ve romanının ana karakterinin hüznüyle yaşamını tamamıyla insani duygularla donatmıştır.³ Böylece bu roman, Rus halkının boyun eğme anlayışının ve politik ses eksikliğinin bir eleştirisinin yanı sıra, maddiyatçı bir dünyada ezilmiş, mutsuz bireyin saygınlık mücadelesi için yaşanan daha büyük "Avrupalı" bir arayışın da yansımasıdır.

Dostoyevski'nin "sıradan insan"ı hassas bir şekilde resmetme seçimi Aleksandır Puşkin ve Nikolay Gogol gibi Rus yazarlar tarafından etkilenmiş bir seçimdir; ancak kendisinin Charles Dickens, George Sand ve Honore De Balzac gibi Batı Avrupalı yazarların eserlerini tutkulu bir şekilde okuması da bu seçimde etkili olmuştur.⁴ Natüralizm(doğalcılık) ekolünün kurucusu olan Gogol, Dostoyevski'yi "önemsiz devlet memurları ve belirsiz aktörleri içeren St. Petersburg'da yaşanan günlük dramalara dair fiziksel portre ile romantik olay

¹ Leonid Grossman, *Dostoevsky: Bir Biyografi* (New York: The Bobbs-Merrill Şirketi A.Ş., 1975), s. 52.

² age, s. .22

³ Bu makale, Olga Shartse'nin Fyodor Dostoevsky, *Hikayeler* (Moskova: Raduga Yayınları, 1990), sayfalar 7-122. deki *Zavallı İnsanlar* çevirisine atıfta bulunmaktadır.

⁴ Grossman, age, s. 52.

anlatımının” daha önce benzeri yapılmamış bir bileşimi ile tanıştırmıştır.⁵ Gogol’un, Dostoyevski’nin üzerindeki muazzam etkisi,yazarın gözlerini “günlük şeyleri içeren,”sıradan insan”ın yaşadığı trajediye” açmıştır.⁶ Bu arada, Fransız yazar Balzac ise Dostoyevski’nin,yarattığı insani karakterlerin, kendi zamanlarının toplumsal mücadelesinden ayrılamaz olduğu gerçeğini açıkça görmesini ve anlamasını sağlamıştır.Yazarın *İnsancıklar*’ı yazmaya başladığında, altının(maddiyatın) insanların kaderleri üzerindeki yıkıcı gücü gibi bir ana toplumsal temayı geliştirirken eş zamanlı olarak baş kahramanlarının duygusal hayatlarını derinlemesine tasvir eden bir gerçekçi sanat başyapıtı olan Balzac’ın *Eugenie Grandet*’inin çevirisini yapması da son derece anlamlıdır...⁷

Bu eserler üzerine kendini inşa eden *İnsancıklar*, duygusal veya romantik bir romanın şefkat unsurunu alır ve bunu St. Petersburg’da 1840’lardaki yokluk ve fakirliğin gerçekçi, doğalcı bir tasviri ile birleştirir. Roman günlük hayatta sıklıkla göz ardı edilen veya aşağılanan bu fakir insanların acımasız gerçekliğini sempati ile tasvir ettiğinden dolayı, “duygusal doğalcı” bir eser olarak ilan edilir. 19. yüzyıl başlarının Rus edebi eleştirmeni ve doğalcılık ekolünün savunucusu Vissarion Grigoroviç Belinski, Dostoyevski’yi,Charles Dickens gibi yazarların kendi ülkeleri için yapmış olduklarını Rusya için yapmayı başaran Rusya’nın “ilk toplumsal romanını” yazmış olduğu için övmüştür.⁸ Kendisi Dostoyevski’nin “fakir ve acı çekenler için olan derin, sıcak şefkatini” duygularıyla yoğrulmuş olan eserini,verdiği destekle yüceltmıştır.⁹

Daha da dikkate değer bir şekilde Dostoyevski bunu, hikaye anlatıcısı olarak yorumlar yapmak yerine, hikaye anlatıcısını tamamen ortadan kaldırarak inanılmaz bir yaratıcı empati kurma (kendini başkasının yerine koyabilme) ile başarmıştır.¹⁰ Yaşlanmakta olan bir devlet memuru olarak baş kahraman Makar Devuşkin, Dostoyevski’nin zamanında şehrin nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan o büyük ölçüde kişiliksiz-kimliksiz,birbirinin birebir kopyası olan, kopyalama memuru kalabalığından biridir. Bununla ters anlamlı bir biçimde, önceki yazarlar tipik olarak bu kişilere bir sınıf veya bir problem olarak yaklaşmış ve öyle de davranmışlardır.¹¹ Ancak bunların yerine Dostoyevski onlara kendine ait bilinç sahibi özneler olarak yaklaşmaktadır; hatta, kısmen yaralayıcı hatalılığından dolayı, kısmen de zavallı memurun insanlığını,tanınma ve saygınlık için olan lanetlenmiş arayışını tanımamasından dolayı Gogol’un “Palto”adlı öyküsünü Devuşkin’in özellikle reddetmesini bile sağlayarak.¹² Rus halkının bu korkunç

⁵ age, s. 37.

⁶ age, s. 51.

⁷ age, s. 50.

⁸ Fyodor Dostoevsky, *Yeraltından Notlar* (New York: Bantam Kitapları, 1992), sayfa 25. deki Donald Fanger’ın kaleme almış olduğu giriş metninden.

⁹ Grossman, age, s. 63.

¹⁰ Fanger, Donald. “Giriş.” Fyodor Dostoevsky’nin *Yeraltından Notlar*’ı. New York: Bantam Kitapları, 1992, s. 27.

¹¹ age, s. 29.

¹² Dostoevsky, age, s. 66-68.

yoksulluğu gerçeğine daha yakın, sempati sahibi bakış, Belinski tarafından, Rusya'nın kimliğinin özünü yakalamak için asırlardır süren mücadeleyi yansıtan "Rus ruhunu" yakalama olarak görülmüş ve ifade edilmiştir.¹³

Dickens gibi Dostoyevski de yoksulluk gerçeğini çekinmeden tasvir etmesinden dolayı övgü almıştır. Onun birinci tekil şahıs "ben anlatı" sesi kendine acıyan bir ses değil, açık sözlü ve dürüst bir sestir. Örneğin, Devuşkin yeni evini aşağıdaki şekilde tasvir eder :

"Yağlı, pis ve kokmakta, merdivenler paçavralar halinde ve duvarlar o kadar kirli ki nereye elinizi değdirirseniz eliniz oraya yapışıyor. Ayrıca her katta karmakarışık bir kutu, sandalye ve harap olmuş dolaplar yığını var; aynı zamanda pencerelerin camlarının çoğu kırılmış ve her yerde kirler, çöpler, yumurta kabukları ve balık keseleri ile dolu leğenler var. Koku tiksindirici. ... İnsan iğrençliğe zamanla alışıyor. Ancak kanaryalar bu evde hemen ölüyorlar.... Kuşlar böyle bir hava içinde uzun yaşayamazlar."¹⁴

Böyle sefil şartlardaki ailelerin tasvirleri özellikle yürek burkan türdendirler. Örneğin Devuşkin, karısı ve üç çocuğunu geçindirmek için mücadele veren bir memur olan Gorşkov'un durumunu böyle tasvir eder. Adam "o kadar zayıf ve çelimsizdir ki...dizleri sallanmaktadır, elleri ve kafası bir hastalıktan ötürü titremektedir."¹⁵ Eksik giyimi ve eksik beslenmesi nedeniyle ve tıbbi yardım için gereken paradan yoksun olduğundan dolayı oğlu, kızıl hastalığından ölür ve aileyi "yastan boynu bükülmüş" halde bırakır.¹⁶ Böylece, Devuşkin'i, şimdi bu ailenin "omuzlarındaki bir yükün azalmış olmasından" dolayı "en azından biraz ferahlama hissediyor olmalı" demeye iter Fakirlik, Dostoyevski'nin dünyasında, yaşamın bile saygınlık ve kutsallığını elinden almıştır.¹⁷

İnsancıklar romanında yazar, aslında tüm bunlardan daha önce, bir başka yürek burkan ölüm sahnesini tasvir eder; Varvara Dobrosyolova'nın annesinin hastalığı esnasında onu teselli eden iyi yürekli öğretmen arkadaşı Pokrovski'nin ölüm sahnesi. Dostoyevski, Pokrovski ile kimsesiz babası için okuyucunun empatisini inşa ettikten sonra, Varvara'nın zalim "hibecisi" olan Anna Tedorovna, acımasız bir şekilde, ölmüş olan Pokrovski'nin eşyalarına ve malına-mülküne el koyar. Bu özellikle acıklı olan sahnede Pokrovski'nin yıkılmış olan babası, oğlunun tabutunun arkasından koşmaktadır. Yüksek sesle ağlayarak koşarken, "şapkasını düşürür; ancak onu düştüğü yerden almak için durmaz" ve o koşarken

¹³ Phillips, William, *Dostoevsky'nin Kısa Hikayeleri* (New York: The Dial Yayınları, 1957), s. 11.

¹⁴ Dostoevsky, age, s. 19.

¹⁵ age, s. 20.

¹⁶ age, s. 51.

¹⁷ age, s. 51.

oğlunun eskiden sahip olduğu eşyaları “ceplerinden çamurlu yerlere dökülmektedir”.¹⁸

Roman boyunca okuyucu; insanlar on dokuzuncu yüzyılda şehirlere göç ettikçe, hem Rusya’da hem de dünyanın geri kalan yerlerinde gittikçe daha fazla insanı etkileyen bir durum olan St. Petersburg’daki korkunç ve alçak fakirliğe ait sahneleri kısa bakışlar halinde yakalamaktadır. Varvara sürekli olarak, düşsel bir biçimde mükemmel olan kırım güzelliğini yabancılarla ve fakirlikle dolu kocaman bir şehir olan St. Petersburg’un yalnızlığı ve sefaleti ile karşılaştırmaktadır.¹⁹ Devuşkin de, Naberejnaya Caddesi’nin aşağıda alıntılıdığımız tarifinin de bizlere gösterdiği gibi, şehrin umutsuzca kötü olan şartlarına karşı bir tiksinti hissi duymaktadır :

“Naberejnaya Caddesi boyunca insan kalabalıkları garip ve moralsiz gözükken yüzlerle acele acele yürüyorlardı. Ayyaş köylüler vardı; ayağında terlikleri olan küçük ve ucu hafifçe kalkık burunlu yaşlı cadaloz kadınlar, kel kafalı esnaf, at arabası sürücüleri, her tür dilenci, genç çocuklar, acılanmış yağda yıkanmış gibi gözükken zayıf, sıska yüz hatları olan çizgili önlük giymiş bir anahtarçı çırağı. ... Her köprü üzerinde nemli zencefil ekmeği ya da bayat, solmuş elma satan yaşlı kadınlar vardı ve bu kadınların her biri sattıkları kadar nemli ve pis gözüküyordu. Kısaca Fontanka, yürürken insanı hüznendiren bir yer çünkü burada insanın ayaklarının altında ıslak granit, iki yanında ise yüksek, izbe binalar vardır ve aşağıda ıslak sis, yukarıda ıslak sis. Evet, bu akşam orada her şey karanlık ve kasvetli idi.”²⁰

Varvara’nın talibi olan Byorski’nin, eğer bir aydan fazla şehirde kalırsa Varvara için “belirli bir ölüm içine doğduğu” gibi, şehrin şartları o kadar kötüdür ki, bu şartlar sağlığın bozulmasından sorumlu olarak görülmektedirler.²¹ Ancak fakirliğin bu yaygınlığı ile yan yana giden bir şekilde, lüks dükkanları ve bolluk içindeki öğünleri ile bu sefaletlerin arasından kayıp giden varlıklı azınlık ile ilgili Devuşkin’in gözlemlerinde ince bir eleştiri vardır.²²

Varlıklı olmaya ve soylu olan birinin sosyal statüsüne verilen abartılı önem Varvara ve Devuşkin gibi fakir insanlara roman boyunca sürekli biçimde işkence çekmektedir. Devuşkin’e göre, “Çay içmemek bir şekilde küçültücüdür...Çayı başkalarından dolayı içersiniz.”²³ Benzer bir biçimde, “insanın palto ve bot giymesi diğer insanlar içindir... İnsanın adını ve itibarını koruyabilmesi için.”²⁴ Devuşkin için fakirlik, küçük düşürücü,hatta utanç vericidir ve onun başkaları tarafından

¹⁸ age, s. 47.

¹⁹ Bunun iyi bir örneği *İnsancıklar*’ın 23-24. sayfalarında bulunabilir.

²⁰ Dostoevsky, age, s. 95.

²¹ age, s. 113.

²² age. s. 75, 95.

²³ age, s. 20.

²⁴ age, s. 84.

"hakaret görmesine ve hor görülmesine" neden olmaktadır.²⁵ Kendisi açıkça şu kadarını söylemektedir:"Beni "yıkacak" olan parasızlık değil, "bu fısıldaşmalar,baş sallamalar ve alaylar; yani hayata dair küçük endişelerdir". Çünkü "fakir adam" statüsünden dolayı "utanç" duymaktadır.²⁶

Fakirliğe vurulan toplumsal damga, Devuşkin gibi fakir insanların saygınlığı en küçük bir görünümü bile kurtarmalarını zorlaştırmaktadır. Bir tür aşâğılık hissi ve bir tür düşük öz değerlilik duygusuyla eziyet çeken Devuşkin, kendini "basit, sönük bir adam" olarak tarif etmektedir.Ona göre kendisi duygusal doğalcılığın "küçük adamı"dır.²⁷ "Utanç ile yanarak", "yüzü kızararak" iş arkadaşları arasında oturur; çünkü "botlarından çıplak ayak parmakları dışarı çıkmakta ve düğmeleri tek iplikte sallanmaktadır."²⁸

Ancak, her şeye rağmen yine de kendine saygısını kazanmaya çalışır. İş arkadaşlarının acımasızlığına cevap olarak , kendinde "ne stil, ne parlaklık, ne de cila olmamasına" rağmen " yine de düşünce ve duyguları olan bir adamdır."²⁹ Bir kopyalama elemanı olarak "az da olsa para kazanabilir" ancak "kendisi,kazandığı o az para ile bile gurur duymaktadır."³⁰ Çok çalışarak en azından dürüstçe geçinebilmesini sağlayan işi ile ilgili neyin bu kadar yüz kızartıcı olduğunu sürekli kendisine sorar.³¹ Dostoyevski, anlatmak istediğini daha da ileri boyuta götürerek, bu ezik kopyalama elemanının "Palto"daki Gogol versiyonuna, kendi yarattığı karakterinin "doğrudan" atıfta bulunmasını sağlar. Devuşkin, Gogol'un hikayesini ve kahramanını şiddetle reddeder ve kendisi fakir memurun insanlığı konusunda ısrar eder.³² Devuşkin ona şunu sorar, "Yani, ben gerçekten botlarımı korumak için bozuk bir kaldırımda ayak parmaklarım üzerinde yürümek zorundayım? Bunda yanlış olan ne? Neden senin yazarın (Gogol),neden yarattığı karakterin, bazen çayından bile yoksun kalmak zorunda olacak kadar sıkıntı içinde olduğunu okuyucularına söylemesi gerekiyor? Sanki herkes çay içmek zorundaymış gibi!"³³ Dostoyevski, böylece Rus edebiyatının zavallı memurunu, saygınlığı hak eden, kendine ait düşünce ve özellikleri olan, bilinç sahibi bir özne olarak tasvir eder.³⁴ Genel olarak söylemek gerekirse, Gogol'un "Palto"da Akaki Akakiyeviç örneğinde yaptığı gibi yazarın, karakteri ile kendisi arasına gerçekte var olmayan bir mesafe koyması yerine, Dostoyevski'nin anlatımda birinci tekil şahıs (ben anlatı) kullanma kararı da Devuşkin için okuyucuda bir tür empati yaratmakta ve karaktere iyi yürekli ve zeki olan, filtre edilmemiş, gerçek bir ses tonu vermektedir.

²⁵ age, s. 90.

²⁶ age, s. 74.

²⁷ age, s. 118.

²⁸ age, s. 75.

²⁹ age, s. 91.

³⁰ age, s. 49.

³¹ age, s. 49.

³² Fanger, age, s. 32

³³ Dostoevsky, age, s. 67.

³⁴ Harold Bloom, *Fyodor Dostoevsky*. New York: Chelsea House, 1989, s. 12.

Genel olarak bakacak olursak, Devuşkin'in kendisi ve temsilcisi olduğu sosyal sınıf adına giriştiği saygınlık mücadelesi, aslında bireyin saygınlığı için olan daha büyük "Avrupalı" tarzı bir mücadeleyi yansıtmaktadır. Dostoevsky, Naturalist (doğalcı) ekolün acımasız gerçeği, çekinmeden tasvir edişi ile, bireyin kutsallığının pek çok yönden bombardımana tutulmakta olduğu bir zamanda, Avrupa'da yayılmakta olan ezilmiş bireye dönük romantik ve demokratik sempati duygusunu birleştirir. Sanayileşme ve Kapitalizmin insanın (insanlığın) kutsallığını, kutsal duygularını tehdit etmekte olduğu bir dönemde bu paradigmalardan / ideolojiler Doğu Avrupa'ya henüz tam olarak girmemiş oldukları halde, birçok Rus düşünür bunların Rusya için olabilecek sonuçlarından korkmaktaydılar. Bu arada, Avrupa'da bürokratik kurumların gelişmesi, insanların hükümetlerinden yabancılaşmalarına, hükümetlerin verimliliklerinin azalmasına ve yolsuzlukların meydana gelmesine katkı sağladı. Özellikle Rusya'da bürokrasinin gelişimi katlanarak artan bir ivme içindeydi. 1755 yılında 12.000 iken artarak 1796 yılında 21.300'e ulaşmış olan Rusya'daki resmi görevli sayısı (Polonya ve Finlandiya hariç olmak üzere), 1857 yılına gelindiğinde 119.300 rakamına yükselmiştir.³⁵ Bu hızlı artıştan dolayı, resmi görevli sayısının imparatorluğun toplam nüfusuna oranı 1796 yılında 1 / 2.250 iken 1851 yılında 1 / 929'a yükselmiştir.³⁶

Rusya'da, aynı dönemde Avrupa'nın diğer taraflarındakilere oranla görece daha ileri derecede olan baskı, "sıradan insan"ın kötü durumuna odaklanan edebiyatın popülerliğini beslemiştir. Bu dönemde Ruslar, hala Batı Avrupalıların erişmiş oldukları politik sesten yoksundular. Avrupa'nın büyük bölümünde demokratik ve cumhuriyetçi ideallerin kucaklanıyor olduğu bir zamanda Çar I. Nikola, 1825 Aralık Ayaklanması'nı katı bir şekilde bastırmasıyla, açık ve net bir biçimde bu idealleri reddetmiş ve hatta aristokratların çoğunun hükümete yabancılaşmasına yardımcı olmuştur. Aralık Ayaklanması'ndan dolayı Çar I. Nikola aristokrasiye güvenmiyordu ve bundan dolayı bürokrasiye daha fazla güvenmekteydi.³⁷ Böylece, onun baskıcı rejimi altında, politik bir hareket veya protesto imkansız hale gelmiştir. Sonuç olarak, Rus toplumunun eğitimli unsurları bünyesindeki toplumsal ve siyasal rahatsızlık böylece, 1830'larda ve 1840'larda "bireyin ve ulusal yaşamın anlamına dair arayışta" ifadesini bulduğu "salt düşünce" eksenine taşınmıştır.³⁸

Büyüyen bir bürokrasi, kentsel aşırı kalabalık ve yeni endüstriyel çalışma şekilleri karşısında, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısının Rus düşünürleri özellikle bireyin yabancılaşması ile meşgul oldular. "Slavofil"ler (Slav severler, Slav yanlıları) olarak da bilinen on dokuzuncu yüzyıl hareketi, batılılaşmış Rusların "evsiz göçebeler, yabancılaşmış ve köklerinden koparılmış, zavallılar olduğu konusunda ısrar etmekteydi. Bunlar, ancak Ortodoks Hıristiyanlığa ve topluluk hayatının eski Slav prensiplerine sadık kalan insanlara yüzlerini dönerek, evlerini

³⁵ Boris Mironov, *İmparatorluk Rusyası'nın Sosyal Tarihi, 1700-1917* (ABD: Westview Yayınları, 2000), s. 149.

³⁶ David Saunders, *Tepki ve Reform Çağında Rusya* (Londra: Longman, 1992), s. 125.

³⁷ Mironov, age, s. 32.

³⁸ Andrzej Walicki, *Rus Sosyal Düşüncesi* (Stanford, Kaliforniya: The Russian Review A.Ş., 1977), sayfa 6.

yeniden kazanabilirler ve ahlaki sağlıklarını tekrar bulabilirlerdi.”³⁹ Bu hareketin savunucuları, gerçek Rus toplumunun, entegrasyon unsurlarının sadece çıkarlar değil, aynı zamanda ahlaki inançlar ve değerler olduğu, inanç ve halkın tarzına dayalı bir topluluk temelli olarak içten entegre olunmasının gerekliliğine inanmaktaydılar.⁴⁰ Ünlü bir Slavofil olan Konstantin Aksakov'a göre, Batı'dan alınan yabancılaşmış, yapay toplumsal yaşam biçimlerinin etkisi (bunları adlandırmak gerekirse; politik ve hukuki biçimler) Rus toplumunun içselleşmiş geleneklerini boğmakta, yok etmekteydi.⁴¹ Kendisi, insan vicdanının yerini, bürokrasi biçiminde ortaya çıkan “yüzeysel bir yapısı olan kurumlar düzeninin” almakta olduğunu iddia etmekteydi.⁴² Slavofillerin düşüncelerinin çoğunluğuna, bu dönemdeki diğer önde gelen Rus felsefi hareketi olan Batılılaşmacılar tarafından karşı çıkılıyor olmasına rağmen, her iki grup da on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sının yabancılaşma ve benlik kaybı tarafından hastalıklı hale getirildiği konusunda hemfikirler. Örneğin, önde gelen Batılılaşmacı ve eleştirmen Visaryon Grigoroviç Belinski; durumun salt bir bireyler üstü kuvvetler enstrümanına indirgenemeyeceğini, hür, otonom bireysellik düşüncesinin yaygınlaşması gerektiği düşüncesini destekliyordu.⁴³ Ancak, Çar I. Nikola rejiminin baskıcılığından dolayı 1840'larda filozoflar / aydınlar /yazarlar düşüncelerini eyleme dökmek konusunda çaresiz kalıyorlardı.

Baskının bu toplumsal dinamiği, tarihçi Boris Mironov'un; güdümlü bir ekonominin, siyasi mutlakiyetin, toplum ve aile içindeki otoriter ilişkilerin ortaya çıkmasını kolaylaştıran boyun eğme ilişkilerinin 1860'lar öncesinde hayatın her alanında güçlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmasına neden olmuştur.⁴⁴

Kendisi şunu iddia etmektedir ki, baskı ve esaret; kasabaların, burjuvazinin, özel mülkiyetin ve medeni özgürlüklerin gelişmesini sınırlamış, toplumsal hareketliliğe engel olmuş, yayılcı bir boyun eğmecilik anlayışı ile toplumun psikolojisini bozmuş ve Rus milli karakterine belirli özellikler sokmuştur.⁴⁵ On dokuzuncu yüzyıl sonlarında yaşamış olan tarihçi Aleksandr Dimitrieviç Povalişin şöyle yazmıştır: “Çalışanlar, patronlarına köle benzeri bir biçimde bağımlıydılar ve buna benzer biçimde patronları da kendi aralarında birbirlerine bağımlıydılar, küçük olanın büyük olana bağımlı olması şeklinde; din adamları ve tüccarlar esaret altındaydılar, mahkemeler esaret altındaydı;orduda ve okullarda tutsaklık hakimdi. Özde esaret, tüm insan ilişkilerinin içine işlemiştir.”⁴⁶ Tüm bu görüşlere göre, boyun eğme ilişkiler silsilesi, tüm Rus devlet yapısının ayrılmaz bir parçasıydı.

³⁹ age, s. 8.

⁴⁰ age, s. 8.

⁴¹ age, s. 9.

⁴² age, s., 9.

⁴³ age, s. 11.

⁴⁴ Mironov, age, s. 102.

⁴⁵ age, s. 102.

⁴⁶ Povalishin, *Riazanskie Pomeschiki* (Ryazan, 1903), s. 96.

Bu sav, Rusya’da boyun eğmeci ilişkilerin hakimiyetinin, toplumsal hiyerarşide aşağıda olanlara yapılan zulümde net bir biçimde görünür olduğu *İnsancıklar* romanı için de geçerlidir. Varlık sahibi olanlar “sanki” daha az talihli olan “sıradan insan”lara kötü niyetli bir şekilde hükmetmeye hakları varmış gibi davranmaktadırlar. Örneğin Devuşkin, Varvara’nın varlıklı talibi tarafından, kendisine karşı da kullanılan güç nedeniyle bu adaletsizliğin farkına bizzat varmaktadır. Varvara’ya öfke içinde şunları yazar: “Talibin olan kişi, sırf bir redingot giyiyor ve içinde çalın satıyor olduğu için, sana altın kakmalı uzun saplı bir opera gözlüğü ile bakabildiği için, her şeyin ve herkesin eline düşeceğini düşünüyor. Ama neden böyle? Bu durum senin bir yetim olmandan, bu senin korunmasız olmandan, bu senin hakkın olan düzgün desteği sana sağlayacak güçlü bir arkadaşının olmamasından kaynaklanıyor zaten!” Buna benzer biçimde, Varvara’nın hibecisi Anna Fyodorovna, Varvara ve annesine korkunç bir şekilde davranmaktadır; çünkü kendisi Varvara ve annesinin “kendisinin merhametine kalmış durumda olduklarını ve gidecek başka hiçbir yerlerinin olmadığını çok iyi bilmektedir.”⁴⁷ Bu toplumsal baskı; bürokratların, önemsiz memurlara düşük pozisyonlarından dolayı acı çektirmeye ve bunları aforoz etmeye olan “sadistçe” eğilimlerinde de görünür durumdadır. Devuşkin “görevinde hiç yükselmemiş” olmasından dolayı onunla alay edilmekte ve hiç kimse ona “bir gülümseme veya nazik bir kelime” bahşetmemektedir.⁴⁸ Ancak kendisine daha iyi bir muamele yapılmasını talep etmek yerine, Varvara’ya şunları söyler: “Tüm dünya; her birimizin, arkadaşlarını istismar etmek üzere belirli bir güçten yararlanmanın yanında, aynı zamanda bir başkasına öncelik vermek zorunda olacağı bir sistem üzerine inşa edilmiş. Böyle bir şart olmadan dünya varlığını sürdüremezdi bile ve en basit biçimdeki tanımıyla kargaşa meydana gelirdi.”⁴⁹ Böylece, Devuşkin’in ondan üstün olanların baskısını başışlıyor ve haklı çıkarıyor olduğu gerçeği, bu katı hiyerarşinin Rus düşünce yapısında ne kadar derin ve köklü bir biçimde yerleşmiş olduğunu göstermeye yardımcı olmaktadır.

Böylece Dostoyevski, *İnsancıklar* romanını yazarken; hem edebi, hem de siyasal eğilimlerde açıkça görünür durumdaki, acı çeken bireyin durumu üzerine olan daha büyük Avrupalı bir vurgu tarafından kuvvetli bir biçimde etkilenmiştir. Ancak kendisinin ilk “küçük adamı”, Rus okuyucuların özellikle kalplerinin derinliklerindeki “bam teli”ne dokunmuştur. Yaşadıkları veya gördükleri fakirlik, politik seslerinin olmayışı, bürokrasinin büyümesi ve boyun eğmeci toplumsal ilişkilerin katılığı; onları “sıradan insan”ın durumuna özellikle hassas hale getirmiştir ki böylece, on dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde, bu tip, Rus edebiyatını temsil eder olarak görülmeye başlamıştır.

⁴⁷ Dostoevsky, age, s. 29.

⁴⁸ age, s. 48-49.

⁴⁹ age, s. 66.

KAYNAKÇA

- Bloom, Harold, *Fyodor Dostoevsky*. New York: Chelsea House, 1989.
- Dostoevsky, Fyodor. *Hikayeler'deki Zavallı İnsanlar*. Çeviri Olga Shartse. Moskova: Raduga Yayınları, 1990.
- Fanger, Donald. "Giriş." Fyodor Dostoevsky'nin *Yeraltından Notlar*'ı. New York: Bantam Kitapları, 1992.
- Grossman, Leonid. *Dostoevsky: Bir Biyografi*. New York: The Bobbs-Merrill Şirketi A.Ş., 1975.
- Mironov, Boris. *İmparatorluk Rusyası'nın Sosyal Tarihi, 1700-1917*. ABD: Westview Yayınları, 2000.
- Povalishin, Aleksandr Dmitrievich. *Riazanskie pomeshchiki i ikh kriepostnye*. Riazan': Izd. Riazanskoï arkhivnoi kommissii, 1903.
- Saunders, David. *Tepki ve Reform Çağında Rusya*. Londra: Longman, 1992.
- Walicki, Andrzej. *Rus Sosyal Düşüncesi*. Stanford, Kaliforniya: The Russian Review A.Ş., 1977.
- İnsancıklar / Dostoyevski ;Çev: Ergin Altay ; Editör: Orhan Pamuk ,İstanbul İletişim Yayınları, 2003.
- İnsancıklar / Fyodor Mihayloviç Dostoyevski; Çev:Serpil Demirci.,Ankara : Öteki Yayınları, 2004.
- İnsancıklar / Fiyodor Dostoyevski, Çev: Vedat Gültek.,İstanbul : Sosyal Yayınlar , 2000.
- İnsancıklar / Fiyodor Dostoyevski, Çev: Mustafa Altuğ.,İstanbul : ZambakYayınları , 2005.